

stropju hiše št. 2 dan in noč bdi nad ulico. Končno je tu še junak romana, dobri angel ulice in njena vest, podkovski mojster Corrado Maciste, ena najbolj mogočnih figur v knjigi, nad vsemi pa — kot usoda nad grškimi junaki — mora fašizma, ki nasilno steguje svoje kremplje tudi v to ulico in ki se mu edini kovač Maciste upa odkrito postaviti po robu. Toda ko v noči fašističnih orgij blazno drveč na motorju rešuje smrti zapisane ljudi, končno tudi sam zapelje v smrt.

Kot ustvarjalec je pisatelj pravičen vsem: kovaču Macistu in fašistom in celo mlačnežem — in teh je večina — katerim Dante v predpeklju privošči le svoj kratki in suvereni prezir. Kje so pisateljeve simpatije, sicer zvemo iz knjige, a ustvarjalec življenja ostane vselej nad kritikom. Z globokim razumevanjem za človeško revščino, s toplo človečnostjo, ki veje z vseh strani knjige, z izrednim smislom za karakterizacijo oseb in oris okolja nam je Vasco Pratolini iz prepletajočih se usod ljudi, ki jih je slučaj nagnetel v uličico Corno, stkal mogočno dramo ljubezni in sovraštva, trpljenja in vesolja, strahu in poguma, odpovedi in pohlepa in ne nazadnje tudi dramo vedno porajajočega se upanja in s svojim romanom nevsiljivo, a z umetniškimi sredstvi in prepričljivo izpovedal ne le svoj umetniški nazor, temveč tudi svoj življenjski credo.

Ker se mi o prevodu iz več razlogov zdi potrebno obširneje spregovoriti (kar bom storil v eni od naslednjih števil), bi za konec napisal samo tole: škoda bi bilo, če bi naši pišočji ljudje ne prebrali te knjige; in še to: čast založbi, ki je delo uvrstila v svoj program.

Niko Košir

GLOSE IN KOMENTARJI

ČLOVEK NE ŽIVI SAMO OD KRUHA

Ob branju tega zajetnega romana,* v katerem srečujemo poteze ali celo osebe iz del klasične in sedanje ruske literature (nehote se sem in tja spomnimo na Dostojevskega, na Alekseja Tolstoja, na Fedina in druge), dobimo najprej za spoznanje neprijeten občutek, da je bolj sestavljen kot napisan, bolj premišljen kot doživet, predvsem pa spretno razpreden okoli Lopatkinovega prizadevanja po labirintih oblastniškega in znanstveniškega birokratizma. Novo je to, da je to pot birokratizem kljub temu, da ga pestujejo bledikavi in nepomembni ljudje, sistem, ne prirojena lastnost takih ali drugačnih posameznikov, sistem, katerega družbenih korenin se Dudincev neposredno ne dotika.

Omenjeni občutek podpira tudi pomanjkljiva psihološka podoba posameznih oseb. Lopatkin, profesor in izumitelj, je telesno in duševno nekoliko

* Vladimir D. Dudincev, *Človek ne živi samo od kruha*, prevedel J. Moder, spremna beseda Bratko Krefc, izdala Državna založba Slovenije, Ljubljana 1957.

suhljat, da uporabim to ne čisto primerno deseco, in kipun svoji trmasti zavzetosti in vztrajnosti čudno mil in ponižen. Najda, prebujena iz direktorskega udobja, je svetla, topla, požrtvovalna, žal jo že od nekod poznamo. Njuna ljubezen (tako tudi Lopatkinov odnos do mladostne ljubezni — do Žanne) nosi psihološke hibe obeh hkrati in zmeraj ne prepriča. Profesor Busko je simpatičen, za spoznanje konvencionalen glasnik zagrenjenosti in nezaupljivosti, manjka pa mu predvsem življenjske prepričljivosti. Zato pa je Drozdov, direktor tovarne — in pozneje zaradi srečnega zaključka Lopatkinove zadeve celo pomočnik ministra — bolj zanimiv, v podrobnostih celo izredno živ in izdelan, tako da se ti kdaj pa kdaj zazdi, da bi bil lahko tudi on glavni junak romana, ko bi bil tak popolnoma narobe obrnjen in izprazen značaj sploh lahko junak dobrega romana. Osebe izven tega kroga so še bolj različno izpeljane, naj gre za akademike, uradnike-generale, inženirje, konstruktorje, tajnice ali sodnike. Včasih so žive in plastične (Vadja Nevrajev, Zarja, Galicki itd.), včasih bolj sence in okostja živih ljudi (Avdijev, Šutikov, Urjupin, Maksjutenko itd.), hkrati pa so ti in oni dostikrat neprepričljivi, ker so psihološko premalo poglobljeni ali samo enostransko izdelani. Vendar ostane eno, kar je pisatelj znal: atmosfera v tem svetu uradniško pojmovanega dela, dolžnosti, poslušnosti, prilagodljivosti in strahu je — pristna. Naj so nosilci in hkrati žrtve te atmosfere družbeno in človeško še tako razumljivi, ganljivi, v nebistvenih rečeh tudi dobri ali celo sentimentalni, so vendar človeško osiromašeni zaradi lastnosti, ki jim jih je privzgojil sistem, tega pa se oklepajo zato, da bi rešili svoje v bistvu egoistične ali tudi napak pojmovane socialistične smotre in možnosti. V tem prizadevanju so tudi silno delavni, tako rekoč »garaški«, s čimer se opravičujejo in v imenu česar si pripenjajo na ramena uradniške-generalske našitke, na prsi medalje, ali pa se gredo skorumpirano znanost.

Če pri vsem tem (in pisatelj je gotovo najboljši poznavalec junakov Drozdovega kova) prevladuje mučen vtis nepristnega življenja (kakor da to ne bi moglo biti predmet prave literature), so tega deloma krive pisateljeve pomanjkljivosti, v glavnem pa vendarle življenje, kakršnega se je lotil, razmere, ki so ustvarile tak nepristni življenjski utrip, take nepristne človeške odnose, take malike in spake, ki so še v svoji spačenosti nedosledne, nalomljene, razpete med izpolnjevanje nalog, naučenih na pamet, in boj za reševanje predvsem svoje »javne« osebности, ob čemer jim Lopatkin s svojim (v bistvu skromnim) izumiteljstvom zastavlja moralne uganke in jih potiska v neopravičljiv cinizem.

Rešitev, kakršno nakazuje Dudincev, je rešitev tiste vrste, ki ji pravimo *deus ex machina*. Ob njej se bralec, ki nehotе pričakuje srečen konec, mora zamisliti. Naj se zadeva konča trenutno še tako ugodno za Lopatkina, za Nadjo, za Galickega in njihove prijatelje, se ravno tako srečno (saj so z Lopatkinovim strojem dosegli nov tehnični uspeh!) konča tudi za nasprotno stran tega osemletnega boja med izumiteljem in birokrati. Drozdov je celo povišan v pomočnika ministra. Srečen konec zanj pomeni pravzaprav novo nesrečo in zmagovalcu znova odpira ne preveč svetle perspektive nenehnega boja in prizadevanja za tisto, kar naj bi vendarle že obveljalo. Edino, kar tako zasilno rešitev opravičuje, je slavnostni birokratsko-akademski banket — krona avtorjevega dvoma. Z njim zaključuje delo in v njem zazveni grožnja Lopatkinovemu zmagoslavju.

Dve potezi sta, ki tej knjigi kljub nekaterim — predvsem literarnim in ob taki pereči snovi in glasnim odmevom doma in drugod vendarle drugotnim — pomislekom dajeta svojevrsten čar in dajeta čutiti tudi pristno človeško in pisateljsko prizadetost. To je krčevito pisateljevo prizadevanje, da bi bil pošten, do vseh pravičen, da bi ne risal svojih oseb shematično črno-belo, da bi jim ne pripisoval kakih neživljenjskih političnih oznak, in drugo: sto živih, posrečenih podrobnosti, ki vsaka zase kažejo na življenje, kakršno polje nekje za vsem dogajanjem in izven ozkih prizorišč tega dogajanja. Mislim življenje zunaj kamrice, kjer si Lopatkin in Busko režeta grenki izumiteljski kruh in ga zalivata z ribjim oljem, zunaj konstruktorskih risalnic, ki so kakor pokopališča pohojenih izumiteljskih prizadevanj, zunaj svetlih ministrskih soban z dragocenimi preprogami, s tenkimi zastori, z bleščečimi se telefonskimi aparati in negovanimi tajnicami. Res je to komaj opazno, a vendar navzoče življenje tistih, ki nastopijo le kdaj pa kdaj, a dajejo nenehoma misliti tako pisatelju kakor bralcu. To so (npr. Valentina Pavlovna, trije Sjanovi itd.) preprosti ljudje, ki jih ni povozilo kolo uradniškega pojmovanja dolžnosti, dela, politike, boja za socialistično preobrazbo dežele, ki pa dajejo svoj delež napredku že preprosto zato, ker morajo pošteno in trdo delati, če hočejo živeti.

Tudi ta plat knjige bi morala biti ljudem, ki si lastijo pravico dokončne sodbe, v svarilo in bi jih po zdravi pameti morala opozoriti prej na problem kakor na pisatelja. Oblasti se seveda zmeraj raje lotijo pisatelja kot problema, in če v primeru Dudinceva ni bilo huje, priča to s knjigo vred o pozitivnih družbenih premikih in prizadevanjih, ki jih poznamo in ki jih ne gre ne zanikati ne precenjevati. Pisateljeva dolžnost seveda ni, da čaka na zaključek takega dolgotrajnega in zamotanega procesa, bolj, da ga v imenu človeške poštenosti in nesebične socialistične zavzetosti podpre.

In še nekaj: res je, da je svet doživel že tisoč takih izumiteljskih usod in da ni knjiga po tej plati nič novega pod soncem, vendar je — in to je odločilo usodo romana po svetu — stvar za sovražnike socializma ravno toliko senzacionalna, kolikor je za ljudi, ki jim je usoda socializma pri srcu, pretresljiva, pretresljiva toliko bolj, ker je to neke vrste nepričakovano grenka varianta že zdavnaj znane in popisane usode poštenega izumiteljskega (in ne samo izumiteljskega) prizadevanja v kapitalističnem svetu.

Dudincev je prišel k nam pravzaprav v nepravi čas — v družbi tistih, ki po štiridesetih letih od Oktobra, po štiridesetih letih prizadevanj, porazov, uspehov, slave, preganjanj in nepopravljivih tragedij, kljub vsemu predstavljajo vrhove moderne umetniške (v našem izboru predvsem kratke*) proze. Tako se je skromni, preprosti Dudincev znašel v družbi, ki ji nikakor ni kos. Njegov človeško revni izumiteljsko-birokratski svet ne more vstric z vsestransko bogato razmahnjanim življenjem, ki se je kljub vsemu znalo rešiti v umetniški besedi in ta je kljub vsemu po svoji plati rešila tudi čast velike revolucije.

* VIHARNI PIŠ, Izbor pooktobrške ruske proze (J. Zamjatin, B. Piljnjak, V. Katajev, V. Ivanov, K. Fedin, L. Leonov, I. Babelj, J. Oleša, B. Pasternak, M. Zoščenko, I. Ilf-J. Petrov, L. Sejfulina, A. Tolstoj, M. Šolohov, F. Gladkov, B. Gorbatov, V. Grossman, A. Platonov). Uvod, izbor in prevod: Cene Kopčavar. Izdala založba Obzorja. Maribor 1957.

Če je Dudinceva doletela enaka usoda glede glasnih razpravljanj in tihih prijateljstev, dolgoveznih razpravljanj o slikanju samo temnih plati življenja, ima pred njimi — če že ne umetniške — vsaj časovno prednost. Zakaj le redki teh njegovih duhovnih očetov in učiteljev (v našem izboru jih je devetnajst) so svoj čas prebili »viharni piš kritike« tako zlahka in brez večjih dajatev trenutnim zahtevam družbe, bolje njenih predstavnikov v osebah tistega kova kritikov, ki ne hodijo z literaturo, ampak mimo nje, ki bi radi literaturo predvsem krotili in kakršnim se literatura že po svoji naravi venomer upira. Nekateri med njimi pa so — utihnili, omagali, si sodili sami, če jim že ni kdo drug, in mi danes, po štiridesetih letih, opazujemo vso to panoramo literarnih in »kritičnih« dejanj z dragocenimi izkušnjami.

Leta, ki so za večino teh del, so domala zabrisala razlike med njimi (kako pereče so bile tisti čas!), tako da je tisto, kar jih je ločilo — futuriste, simboliste, imaginiste, kozmiste, realiste itd. — danes mnogo manj pomembno od tistega, kar jih je družilo, v čemer so si sorodni kakor bratje ene družine, ne da bi bili zatajili vsak svoj osebni svet in svoj umetniški *credo*.

Če je Dudincev ob njih umetniško skromen, oblikovno nezahteven, vendar pa pošteno zavzet, potem so ti njegovi vzorniki mogočni, bleščeči, globoki. Z njimi je pomembna, neznansko raznolika snov iz revolucije in iz viharnega dogajanja po njej, bleščeče obvladanje umetniške snovi, globoko poznavanje življenja in njegovih utripov, silen razmah domišljije, miselna nevezanost in krvavo bridka resnicoljubnost. Naj so še tolikokrat prišli v navzkrižje z zahtevami literarnih zakonodajalcev, političnih kratkovidnežev ali samovoljnežev, njihov zanos ob velikih dejanjih revolucije, njihovo veselje, njihova človeška prizadetost in bolečina, njihova vera in tudi dvom — so bili pristni, zato je življenjska pristnost rešila njihova dela prej, preden je čas do kraja razveljavil »kritične« ponarejevalce življenja in zgodovine.

In ob tem je treba reči samo še to: podoba revolucije (naj gre tu zaradi primerjave predvsem za zunanjo, splošno podobo), pogledana skozi čudežne naočnike velike literature tega časa, je mogočnejša, bogatejša, resničnejša od podobe, ki bi jo utegnili razbrati iz katere koli doslej napisane zgodovine, še tako opremljene z analizami in faktografijo. In to je delež, ki so ga mojstri revolucionarnega časa dali ne samo literaturi, temveč tudi revoluciji.

Beno Zupančič